

1 הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם אבינו:

2 לְךָ-לְךָ גו'¹, "מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך"

3 וּמִבְּאֵר בְּדְרוּשֵׁי מֵאמְרֵי הַחֲסִידוֹת שֶׁל רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ², אדמו"רי

4 חב"ד, עַל פְּסוּקַי זֶה שְׁנֵי פְּרוּשִׁים, כדלהלן.

5 פִּירוּשׁ אֶחָד שֶׁהֵלִיכָה (לְךָ-

6 לְךָ) הִיא מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה,

7 כמבואר בתורת החסידות, בהתקרבות

8 של האדם לאלוקות שהיא התוכן

9 הפנימי של עבודת ה', יש שני אופנים

10 — על-ידי התעוררות מלמעלה, מצד

11 האלוקות, שיש לה השפעה על האדם

12 למטה או על-ידי התעוררות מלמטה,

13 מצד האדם, המעוררת התקרבות אל

14 האדם מלמעלה, מצד האלוקות.

15 ובמאמרי החסידות על פסוק זה "לך

16 לך..." מבואר כי לפי פנימיות הדברים,

17 הליכה זו של אברהם אבינו מכילה את

18 שני העניינים, גם הליכה מלמעלה

19 למטה וגם הליכה מלמטה למעלה,

20 והפירוש הראשון ב"לך לך" הוא

21 שמדובר בהליכה מלמעלה למטה,

22 וְכַמוֹכֵן מִזֶּה שְׁמִבְּאֵרִים בְּקִבְלָה

23 וְחֲסִידוֹת אֵת הַמְּשָׁךְ הַפְּסוּקַי

24 "מֵאֲרָצְךָ וּמִמּוֹלְדֹתְךָ וּמִבְּיַת

25 אָבִיךָ", שְׂרוּמֵזוֹ עַל הַסְּפִירוֹת

26 עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת הָעֲלִיּוֹנוֹת בְּסֵדֶר

27 מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה, כִּי 'מֵאֲרָצְךָ'

28 הוּא עֵינֵי הַרְצוֹן, 'וּמִמּוֹלְדֹתְךָ' הוּא

29 עֵינֵי הַמּוֹחֵן (חֲכָמָה, בֵּינָה וּדְעָה) שֶׁהֵם

30 ה'מוֹלִידִים' אֵת הַמִּידוֹת (כִּי הַתְּבֻנּוֹת

31 בְּמוֹת 'מוֹלִידָה' אֵת הַרְגֵשׁ שֶׁבִלְבָב רִבִּית

32 אֲבִיךָ הֵן הַמִּידוֹת הַנְּעֻלּוֹת' מֵהַמּוֹחֵן

33 (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד

34 מלכות) שְׁלֻפְּיָהּ לְפִי הַפִּירוּשׁ

35 שֶׁהַכְּתוּב רּוֹמֵז לְסְפִירוֹת כְּפִי שֶׁהֵן בְּסֵדֶר

36 מִלְּמַעְלָה לְמִטָּה, תְּחִילָה הַמּוֹחֵן וְאַחַר

37 כֵּן הַמִּידוֹת, הֵהָלִיכָה הַתְּקַרְבוֹת

38 לְאֱלֹקוֹת עֲלֶיהָ מְדוּבָר בְּפִסְוֶק 'לך לך'

39 הִיא מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה.

40 וּפְּרוּשׁ שְׁנֵי שֶׁהֵלִיכָה (לְךָ-לְךָ) הַתְּקַרְבוֹת לְאֱלֹקוֹת עֲלֶיהָ מְדוּבָר

41 בְּפִסְוֶק זֶה הִיא מְלֻמְעָלָה, הֵינּוּ שֶׁתְּחִילָתָהּ בַּתְּעוֹרְרוֹת מִצַּד

42 הָאָדָם וְכַתּוּצָאָה מִזֶּה יֵשׁ הַתְּעוֹרְרוֹת מִלְּמַעְלָה שְׁלֻפְּיָהּ פִּירוּשׁ זֶה שֶׁהַכְּתוּב

43 מְדוּבָר בַּהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הֲרִי מָה שְׁפָתוֹב "מֵאֲרָצְךָ

44 וּמִמּוֹלְדֹתְךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ" רּוֹמֵז עַל הַסְּפִירוֹת בְּסֵדֶר מְלֻמְעָלָה

45 לְמַעְלָה³, מֵהַסְּפִירוֹת הַתְּחִתּוֹנוֹת (סְפִירוֹת הַמְּלָכוֹת וְהַמִּידוֹת) לְסְפִירוֹת

46 הָעֲלִיּוֹנוֹת (הַמּוֹחֵן).

47 וְלִפִּי שְׁנֵי בְּאֵרִים אֵלָה בִּלְךְ

48 לְךָ - נִמְצָא, שְׁפָפְסוֹק זֶה

49 מִבְּאֵרִים שְׁנֵי אֹפְנֵי הֵלִיכָה,

50 הַתְּקַרְבוֹת שֶׁל הָאָדָם לְאֱלֹקוֹת,

51 הֵלִיכָה מְלֻמְעָלָה-לְמִטָּה

52 וְהֵלִיכָה מְלֻמְעָלָה-לְמַעְלָה.

53 וּבְעִבּוֹדֹת הָאָדָם כֹּכֵל זְמַן וּבְכֹל

54 מְקוֹם הֵם (בְּכָלְלוֹת בְּאֹפֶן כְּלָלִי)

55 שְׁנֵי עֲנִינִים - תּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ.

56 תּוֹרָה הִיא הַתְּקַרְבוֹת שֶׁל הָאָדָם

57 לְאֱלֹקוֹת בְּדֶרֶךְ מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה,

58 כְּמוֹ שְׁפָתוֹב⁴ שֶׁעַל מִתֵּן תּוֹרָה

59 אָמַר הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל

60 כִּי מִן הַשָּׁמַיִם מִלְּמַעְלָה דִּבְרַתִּי

61 עִמָּכֶם עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצָאִים

62 לְמִטָּה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַמִּצְוֹת הֵן

63 הַתְּקַרְבוֹת לְאֱלֹקוֹת בְּדֶרֶךְ מְלֻמְעָלָה

64 לְמַעְלָה, שְׁעֲנִינֵן הוּא לְהָרִים

65 לְהַגְבִּיָה וְלְרוֹמֵם אֵת הַדְּבָרִים

66 הַגְּשִׁיִּים הַתְּחִתּוֹנִים שְׁבָהֶם

67 נַעֲשִׂית הַמִּצְוָה מִמְּעַמְדָם

68 וּמִצְבָּכֶם הַנְּחוֹת כְּדָבָרִים גְּשִׁיִּים

69 בְּעוֹלָם הַזֶּה, דְּתַמּוּרַת זֶה שְׁהִיו

70 קוֹדֵם שֶׁנַּעֲשֶׂתָה בָּהֶם מִצְוַת דְּבָרִי

71 רְשׁוֹת - נַעֲשִׂים⁵ עַל יְדֵי קִיּוֹם

72 הַמִּצְוָה תִּשְׁמִיטֵי מִצְוָה⁶

73 וְתִשְׁמִיטֵי קְדוּשָׁה⁶ עִם גְּרִיִּים

74 הַלְּכִתִּים מִיּוֹדָעִים כִּיִּצַד יֵשׁ לְהוֹנֵחַ בָּהֶם

75 וְלִשְׁמֹר עֲלֵיהֶם וְכו'.

76 אָמְנָם לְמִירוֹת שְׁכָמוֹר מְדוּבָר בְּשֵׁתִי

77 דְּרָכִים שְׁנוֹת מִזֶּה שְׁשֵׁנֵי פְּרוּשִׁים

78 אֵלּוּ בִּלְךְ לְךָ" (שֶׁהֵהָלִיכָה

79 שֶׁעֲלֶיהָ מְדוּבָר בְּפִסְוֶק הִיא בְּשֵׁנֵי

80 אֹפְנִים שְׁנֵים מְלֻמְעָלָה-לְמִטָּה

81 וּמְלֻמְעָלָה-לְמַעְלָה) הֵם בְּפִסְוֶק

82 אֶחָד, וְהֵם שְׁנֵי פְּרוּשִׁים בְּאוֹתוֹן מִלִּים עֲצֻמֵן שֶׁהַפְּנוּגָה הִיא

83 לְהַתְּאַחַדוֹת שֶׁלּוֹב וּמִיּוּזָג שֶׁל שְׁנֵי אֹפְנֵי הֵהָלִיכָה, הֵהָלִיכָה

84 מְלֻמְעָלָה-לְמִטָּה וּמְלֻמְעָלָה-לְמַעְלָה בִּיחָד.

שבת פרשת לך-לך, ח' מרחשון ה'תשמ"ח.

בלתי מוגה

1 לְךָ-לְךָ גו'¹, וּמִבְּאֵר בְּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ

2 נְשִׂיאֵינוּ², עַל פְּסוּקַי זֶה שְׁנֵי פְּרוּשִׁים.

3 פִּירוּשׁ אֶחָד שֶׁהֵהָלִיכָה (לְךָ-לְךָ) הִיא מְלֻמְעָלָה

4 לְמִטָּה, וְכַמוֹכֵן מִזֶּה שְׁמִבְּאֵרִים הַמְּשָׁךְ הַפְּסוּקַי

5 "מֵאֲרָצְךָ וּמִמּוֹלְדֹתְךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ", שְׂרוּמֵזוֹ עַל

6 הַסְּפִירוֹת בְּסֵדֶר מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה, שְׁלֻפְּיָהּ זֶה

7 הֵהָלִיכָה הִיא מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה. וּפְּרוּשׁ שְׁנֵי

8 שֶׁהֵהָלִיכָה (לְךָ-לְךָ) הִיא מְלֻמְעָלָה לְמַעְלָה, שְׁלֻפְּיָהּ

9 פִּירוּשׁ זֶה הֲרִי מָה שְׁפָתוֹב "מֵאֲרָצְךָ וּמִמּוֹלְדֹתְךָ

10 וּמִבְּיַת אָבִיךָ" רּוֹמֵז עַל הַסְּפִירוֹת בְּסֵדֶר מְלֻמְעָלָה

11 לְמַעְלָה³. וְלִפִּי שְׁנֵי בְּאֵרִים אֵלָה - נִמְצָא,

12 שְׁפָפְסוֹק זֶה מִבְּאֵרִים שְׁנֵי אֹפְנֵי הֵלִיכָה, הֵהָלִיכָה

13 מְלֻמְעָלָה-לְמִטָּה וְהֵהָלִיכָה מְלֻמְעָלָה-לְמַעְלָה.

14 וּבְעִבּוֹדֹת הָאָדָם הֵם (בְּכָלְלוֹת) שְׁנֵי עֲנִינִים -

15 תּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ. תּוֹרָה הִיא מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה, כְּמוֹ

16 שְׁפָתוֹב⁴ כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבְרַתִּי עִמָּכֶם, וְהַמִּצְוֹת

17 הֵן מְלֻמְעָלָה לְמַעְלָה, שְׁעֲנִינֵן הוּא לְהָרִים אֵת

18 הַדְּבָרִים שְׁבָהֶם נַעֲשִׂית הַמִּצְוָה מִמְּעַמְדָם

19 וּמִצְבָּכֶם, דְּתַמּוּרַת זֶה שְׁהִיו דְּבָרִי רְשׁוֹת - נַעֲשִׂים⁵

20 תִּשְׁמִיטֵי מִצְוָה⁶ וְתִשְׁמִיטֵי קְדוּשָׁה⁶ וְכו'. אָמְנָם

21 מִזֶּה שְׁשֵׁנֵי פְּרוּשִׁים אֵלּוּ (שֶׁהֵהָלִיכָה מְלֻמְעָלָה-

22 לְמִטָּה וּמְלֻמְעָלָה-לְמַעְלָה) הֵם בְּפִסְוֶק אֶחָד, מוֹכַח

23 שֶׁהַפְּנוּגָה הִיא לְהַתְּאַחַדוֹת שְׁנֵי אֹפְנֵי הֵהָלִיכָה,

24 הֵהָלִיכָה מְלֻמְעָלָה-לְמִטָּה וּמְלֻמְעָלָה-לְמַעְלָה. וְהִנֵּה

39 הִיא מְלֻמְעָלָה לְמִטָּה.

40 וּפְּרוּשׁ שְׁנֵי שֶׁהֵהָלִיכָה (לְךָ-לְךָ) הַתְּקַרְבוֹת לְאֱלֹקוֹת עֲלֶיהָ מְדוּבָר

41 בְּפִסְוֶק זֶה הִיא מְלֻמְעָלָה, הֵינּוּ שֶׁתְּחִילָתָהּ בַּתְּעוֹרְרוֹת מִצַּד

42 הָאָדָם וְכַתּוּצָאָה מִזֶּה יֵשׁ הַתְּעוֹרְרוֹת מִלְּמַעְלָה שְׁלֻפְּיָהּ פִּירוּשׁ זֶה שֶׁהַכְּתוּב

(1) ריש פרשתנו (לך). (2) תו"ח לך-לך פט, ב. אוה"ת שם (כרך ו) תרעט, ב. וראה ד"ה ויאמר ה' גו' לך-לך תשל"ח (סה"מ מלוקט ע' רפא ואילך). וש"נ. (3) ראה סד"ה לך-לך תש"ה. לקו"ש ח"א ע' 18. ח"ב ע' 59. חכ"ה ע' 52. (4) יתרו כ, יט. (5) ראה שערי אורה נו, א ואילך. לקו"ש ח"ב ע' 135. וש"נ. (6) מגילה כו, ב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 והנה מכיִּןן שִׁבְעֵבֹדֶת הָאָדָם יִשְׁנֵם שְׁנֵי אוֹפְנֵי הַלֵּיכָה אֵלּוֹ
2 ואִין הַכוּונָה שֶׁעֲבוֹדַת ה' תְּהִיָּה רַק בְּאוֹפֵן אֶחָד וְלֹא בְּאוֹפֵן הַשְּׁנַיִם, וְעוֹד זֹאת,
3 שִׁשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת אֵלּוֹ מִתְאַחֲדוֹת כִּי כְּאִמּוֹר יֵשׁ לְשֹׁלֵב בֵּין שְׁנֵי הָאוֹפְנִים
4 וּלְמַעֲשֵׂה לְעִבּוֹד אֶת ה' בְּשִׁנְיָהֶם יַחַד, צָרִיף לֹאמֹר שְׁנֵם בְּשִׁכְרָה עַל
5 עֲבוֹדָה זוֹ שֶׁל "לך לך", הַתְּקַרְבוֹת
6 לְאֵלּוֹקוֹת הֵן מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וְהֵן
7 מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה יִשְׁנֵם שְׁנֵי עֲנִינִים
8 אֵלּוֹ, וְגַם הַתְּאַחֲדוֹת שְׁנֵי
9 עֲנִינִים אֵלּוֹ וְהַשִּׁלּוּב בֵּינֵיהֶם
10 קִיָּמִים גַּם הֵם בְּשִׁכְרָה עַל עֲבוֹדָה זוֹ, כְּפִי
11 שֶׁמִּשְׁמֵךְ וּמְבַאֵר.
12 וְהַעֲנִין הוּא, דְּהִנְהָ מְבַאֵר בְּדְרוֹשִׁים⁷ עַל הַפְּסוּקִים⁸
13 בְּדְרוֹשִׁים⁷ מֵאִמּוֹרֵי חֲסִידוֹת עַל
14 הַפְּסוּקִים⁸ בְּפִרְשֵׁת בַּחֲקוּתֵי
15 וְהַתְּהַלְלָתִי בְּתוֹכְכֶם, הַקְּדוּשׁ־
16 בְּרוּךְ הוּא "יְתַלְחֵךְ", כְּבִיכּוֹל, בְּתוֹךְ בְּנֵי
17 יִשְׂרָאֵל, דְּ"הַתְּהַלְלָתִי" פְּרוּשׁוֹ:
18 לֹא הַלֵּיכָה אַחַת חֲדָה-פְּעַמִּית
19 בְּלַבָּד, אֲלֹא הַלֵּיכָה תְּמִידִית
20 שֶׁאִין לָהּ הַפְּסֵק הַכּוֹלֵל לְפָחוֹת
21 שְׁתֵּי הַלֵּיכוֹת, שְׁנֵי עֲנִינִים שֶׁל
22 'הַלֵּיכָה' הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ הוּא כְּתוּב בְּנֵי
23 יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר הַתְּקַרְבוֹת בֵּין הָאֵלּוֹקוֹת
24 וְהָאָדָם וְהֵינּוּ שְׁנֵי אוֹפְנֵי
25 הַהַלֵּיכוֹת הָאִמּוֹרִים לְעִיל בְּפִירוּשׁ
26 הַכְּתוּב "לך לך", מְלֻמְעָלָה לְמַטָּה
27 הַתְּקַרְבוֹת שֶׁתְּחִילָתָהּ מִצַּד הָאֵלּוֹקוֹת
28 וּמְלֻמְעָלָה לְמַעְלָה הַתְּקַרְבוֹת
29 שֶׁתְּחִילָתָהּ מִצַּד הָאָדָם. וְהֵרִי פְּסוּקִים
30 זֶה ("וְהַתְּהַלְלָתִי" גו') נֶאֱמַר
31 בְּנוֹגַע לְתַכְלִית שְׁלֵמוֹת
32 הַבְּרִכוֹת שֶׁהַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן
33 וּמְשַׁפֵּיעַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁתְּהִיָּה
34 לְעֵתִיד־לְבָא⁹ בִּימוֹת הַמְּשִׁיחַ, הֵינּוּ
35 שֶׁמְדוּבָר עַל הַשִּׁכְרָה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקְבְּלוּ
36 עַל עֲבוֹדַת הַהַלֵּיכָה בְּשֵׁנֵי הָאוֹפְנִים.
37 שְׁמֹנֶה מֵכָּךְ שֶׁכְּתוּב הַמְּדוּבָר עַל
38 שְׁלֵמוֹת הַבְּרִכוֹת וְהַשִּׁכְרָה לְעֵתִיד־לְבָאוֹ
39 נֶאֱמַר לְשׁוֹן הַכּוֹלֵל אֶת שְׁנֵי אוֹפְנֵי הַהַלֵּיכָה הָאִמּוֹרִים, מוֹכֵן, שְׁזָהוּ

הַחֲדוּשׁ דְּלְעֵתִיד־לְבָא, שְׁאֵז וְהִיָּה חֲבוּר וְשִׁלּוּב שֶׁל שְׁנֵי אוֹפְנֵי
הַהַלֵּיכָה. וְהֵינּוּ, דְּכָשֵׁם שְׁפָל הַעֲנִינִים שֶׁל הַתְּגִלּוֹת הָאֵלּוֹקוֹת
דְּלְעֵתִיד־לְבָא פְּאִים עַל־יְדֵי מַעֲשֵׂינּוּ וְעִבּוֹדֵתֵינוּ¹⁰ כְּעַתָּה, בּוֹמֵן
הַגִּלּוֹת, כִּן־הוּא גַם בְּנוֹגַע לְעִנּוּן זֶה, שֶׁלְעֵתִיד־לְבָא תְּהִיָּה
שְׁתֵּי הַהַלֵּיכוֹת כְּכַת אַחַת
וְקִירוּב בֵּין הָאֵלּוֹקוֹת וְהָאָדָם יְהִיָּה תוֹךְ
שִׁלּוּב שֶׁל שְׁנֵי הָאוֹפְנִים, מִלְּמַעְלָה
לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הֵרִי זֶה פֶּא
עַל־יְדֵי הַעֲבוֹדָה עֲתָה בּוֹמֵן
הַגִּלּוֹת, בְּשְׁנֵי אוֹפְנֵי הַלֵּיכָה,
הַלֵּיכָה מְלֻמְעָלָה לְמַטָּה
וּמְלֻמְעָלָה לְמַעְלָה, וּבְכַת אַחַת
תוֹךְ שִׁלּוּב וְאִיחּוּד בֵּין שְׁנֵי הָאוֹפְנִים.
וַיֵּשׁ לְקִשּׁוֹר עֲנִין זֶה (מָה)
שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּ"לך־לך" בְּשְׁנֵי
הָאוֹפְנִים הָאִמּוֹרִים וּבְהַתְּאַחֲדוֹתם
מְבִיאָה אֶת הַהַלֵּיכָה דְּלְעֵתִיד־
לְבָא בְּאוֹפְנִים אֶלֶּה, שֶׁהִיא הַשִּׁכְרָה עַל
עֲבוֹדָה זוֹ, כְּמְבַאֵר (לְעִיל) עִם
הַמְּבַאֵר בְּדְרוֹשׁ מֵאִמּוֹרֵי חֲסִידוֹת
הַפּוֹחַת בְּפִסּוּק "לך־לך" שֶׁל
אֲדֹמוּר מְהַר"ש (בְּעַל הַפְּתָגִם:
הַעוֹלָם אוֹמֵר שֶׁאֵם אִי אִפְשָׁר לְלַכַּת
מִלְּמַטָּה, בְּדוּךְ הַרְגִּילָה (בְּגַלל מִכְּשׁוֹל)
חֹלְכִים מִלְּמַעְלָה (וּמְדֻלְגִים מֵעַל
הַמִּכְשׁוֹל) וְאִי אוֹמֵר לְכַתְּחִלָּה
אַרְיֵבֵעֵר¹¹, מִלְּכַתְּחִילָה יֵשׁ לְלַכַּת
מִלְּמַעְלָה) בְּשִׁנְת תְּרַכ"ז¹²
[וְהוּא מְאֵמֵר פְּרִשְׁת "לך־
לך" הֵרֵאשׁוֹן שְׁאֵמֵר הַרְבִּי
מְהַר"ש לְאַחַר קְבֻלַּת נְשִׂאוֹתוֹ
עַם הַסְּתַלְקוֹת אֲבִיו אֲדֹמוּר הַצַּמָּה
צִדְק' בִּי"ג נִיסָן תְּרַכ"ו], שְׁמְבִיא
אֲדֹמוּר מְהַר"ש שֶׁם, בְּמֵאִמּוֹר דִּבּוּר־
הַמְּתַחִיל "לך לך" מִשְׁנַת תְּרַכ"ז
דְּאִיתָא מוֹבָא בְּפִילְקוּט¹³ מְדַרֵּשׁ
"לְקוּט שְׁמַעוּנִי" עַל פְּסוּק! זֶה,
"לך לך" רְבִי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת נִכְפְּלוּ וְהֵינּוּ אוֹתִיּוֹת מְנַצְּפֵיךְ

(7) ראה מאמרי אדה"ז: הנחות הר"פ ע' קנה תקס"ט ע' קלא ואילך; פרשיות ח"ב ע' תרג ואילך. מאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"ב ע' תשפה ואילך. אמרי בינה שער הק"ש פפ"ד ואילך. אוה"ת ויקרא ע' תרמ ואילך. ויאמר ה' גו' לך-לך שבערה 2 פ"ה (סה"מ מלוקט ע' רפה). וש"נ. הנסמן בהערה 9. 8) בחוקותי כו, יב. 9) ראה לקו"ת ראה כו, א. הנסמן בהערה 7. 10) ראה תניא רפ"ז. 11) ראה אגרות קודש אדמו"ר מהורי"צ ח"א ע' תריז. לקו"ש ח"א ע' 124. 12) סה"מ תרכ"ז ע' כ ואילך. וראה גם ד"ה לך תר"ל (סה"מ תר"ל ע' ח ואילך). 13) רמז סד. מפרד"א פמ"ח.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 כפולות הקיימות הן כאותיות רגילות מ'צ'פ'ו' והן כאותיות סופיות
 2 ס'ז'פ'ד'] וְכֵן כל חמש האותיות הללו שהן אותיות 'כפולות' לְשׁוֹן
 3 גְּאוּלָּה, כ"ך הקשר של כפולת האותיות כ' וך' לגאולה הוא שְׁנַגְּאֵל
 4 אֲבָרְהָם אָבִינוּ מֵאוּר כְּשָׂדִים, והמילה 'כשדים' מתחילה באות כ'
 5 שְׁנַגְּמָר לך-לך ושתי המילים לך
 6 לך' מסתיימות בכ"ף סופית מְאַרְצָךְ
 7 כו'. צ"ץ הקשר של כפולת
 8 האותיות צ' וץ' לגאולה הוא כי בו
 9 עֲתִיד הַקֶּבֶה לְגֵאֵל אֵת
 10 יִשְׂרָאֵל בְּסוּף הַגְּלוּת כו',
 11 שְׁנַגְּמָר¹⁴ על מלך המשיח, בנבואת
 12 זכריה, אִישׁ צָמַח שְׁמוֹ והמילה
 13 'צמח' מתחילה באות צ' וְתַחְתּוֹ
 14 יִצְמַח גו' 'והוא יבנה את היכל ה'
 15 (ופירש במצודת דוד: "... והנה עמך
 16 איש גדול וחשוב אשר לבד יקרא בשם
 17 צמח כשם המשיח שיקרא כן כמו
 18 שכתוב כי הנני מביא את עבדי צמח").
 19 וּמְקַשֵּׁר אדמו"ר מהר"ש ז"ה את
 20 ענין האותיות הכפולות ושייכותן
 21 לגאולה גַם עִנְיָן הַשְּׁבֵת,
 22 ד' עֶסְקָא דְשִׁבְתָּא כְּפּוּל¹⁵,
 23 אמרו חכמינו ז"ל במדרש (תהילים,
 24 בפרק 'מזמור שיר ליום השבת') שכל
 25 עניני השבת כפולים (לשבת ירד מן
 26 במידה כפולה של שני העומר, בשבת
 27 נאמרה אזהרה כפולה של 'זכור'
 28 ו'שמור', קרבן השבת הוא שני כבשים
 29 ועוד, וכן מובא שהכוונה לשני הענינים
 30 של ליל שבת ויום השבת) ועל כך מובאר בחסידות שהדבר נובע מכך
 31 שברוחניות הענינים, למעלה באלקות, השבת קשורה בענין הכפילות וְזֶה עִנְיָן
 32 הכפילות בשבת, בדומה לענין הכפילות באותיות האמור לעיל קְשׁוֹר
 33 לְעִנְיָן הַגְּאוּלָּה (כְּמִבְאָר בְּאֵרוּכָה גַם ב' לְקוּטֵי תוֹרָה בְּפָרוּשׁ
 34 הָרֵאשׁוֹן שְׁבו¹⁶ הפותח בפסוק (בפרשת בשלח 'ראו כי ה' נתן לכם את
 35 השבת' ומבאר את ענין השבת על פי חסידות, ושם מובאר בהרחבה כיצד
 36 גם בענין השבת יש הליכה מלמעלה למטה והליכה מלמטה למעלה, כי ענין
 37 השבת הוא העונג שקיים כפי שהוא מתגלה מלמעלה וקיים כפי שהוא למטה,
 38 והחיבור בין שתי הבחינות הוא על ידי התפילה שנמשלה לסולם שדרכו
 39 יורדים מלמעלה למטה ועולים מלמטה למעלה,"
 40 ולהיות כן שהתפילה מחברת ומעלה את התחנות לעליון ומוריד את העליון
 41 לתחתון, ויש בה' הענינים ההעלאה מלמטה למעלה שבה ועל ידה מתעלה

מעשה המצוות שנעשו בדברים גשמיים שנפל שם התענוג עליון... ובה ועל
 ידה נמשך גם כן המשכת התענוג העליון... מלמעלה למטה. ועל כן אמרו
 רבותינו וזכרונם לברכה אלמלא שמרו בני ישראל ב' שבתות כהלכתן כו' [מיד
 נגאלין] פירוש כהלכתן על-דרך-משל ההליכה בסולם הג'ל שיש בו ההליכה
 מלמטה למעלה ומלמעלה למטה וזהו
 כהלכתן בבחינת עליה ממטה למעלה
 לעורר בחינת עונג העליון למעלה
 על-ידי עבודה ומעשה המצוות כנ"ל,
 והב' מלמעלה למטה שירד העליון
 לתחתון הוא בחינת גילוי עונג העליון
 למטה כו' מיד היו נגאלין... שזהו ענין
 ב' שבתות כהלכתן שיש בכל שבת
 תחילה ההליכה מלמטה למעלה ואחר
 כך ההמשכה מלמעלה למטה כו' ולכן
 כל עיסקא דשבתא ככול...).
 ויש להוסיף בזה, שְׁהַמְשַׁכְתָּ
 והתגלות אותיות הַכְּפֹל
 מנצפ"ך (אותיות כפולות)
 דְלַעֲתִיד-לְבֹא הָרִי הַיָּא עַל-
 יְדֵי הָעֲבוּדָה בְּאוּפֵן ד' כְּפָלִים
 לְתוֹשִׁיָּה¹⁷ בזמן הזה, כמבואר
 בחסידות שהעבודה הפועלת המשכה
 מסויימת, צריכה להיות ההמשכה מעין
 העבודה, וּמִבְאָר בְּמִקּוּם אַחֵר¹⁸
 בחסידות שְׁפָה עבודה שהיא באופן
 של "כפלים לתושיה" קָאֵי מכוון
 עַל עֲבוּדַת הַתְּשׁוּבָה שיש בה את
 ענין הכפילות, כפי שמשיך ומבאר.
 וְהַעֲנֵן הוּא, דְּפָרוּשׁ
 "כְּפָלִים" קָאֵן לגבי עבודת ה' באופן של 'כפלים לתושיה' אֵינוֹ רַק
 שְׁהוּא אותו הדבר כְּכַמוֹת כְּפּוּלָה, אֲלָא שְׁנוֹסֵף עַל הַדְּבָר
 הָרֵאשׁוֹן יִשְׁנוֹ דְּבָר נוֹסֵף שְׁהוּא נְעִלָה מִמֶּנּוּ הַדְּבָר הָרֵאשׁוֹן
 שְׁלֵא בְּעֶרְךְ לֵאמֹר, ללא כל יחס והשוואה. וְזֶה הַחֲדוּשׁ
 הַמְיוּחַד בְּעֲבוּדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁלֹּכֵן הִיא נִקְרָאת עֲבוּדָה בִּכְפָלִים לְתוֹשִׁיָּה,
 שְׁנוֹסֵף עַל עֲבוּדַת הַצְּדִיקִים, שְׁהִיא עֲבוּדָה יִשְׂרָה בְּדֶרֶךְ
 הַרְגִילָה בַּה הַלֹּכִים כֹּאשֶׁר אֵין טַעוּת וּסְטִיָּה מִהַמְסֻלּוּל הַרְצוּי בְּאוּפֵן
 ד' עֶשֶׂה הָאֱלֹקִים אֵת הָאֲדָם יִשְׂרָ¹⁹, כפי שהאדם אמור להתנהג
 מלכתחילה בהתאם לכוננת בריאתו, תְּמִידִין כְּסֻדְרָן²⁰, עבודת ה'
 הקבועה בצורה המסודרת, שהיא הדבר הראשון מבין השניים, יִשְׁנָה
 עֲבוּדָה נוֹסֵפֶת שֶׁל בְּעִלְי-תְּשׁוּבָה, שְׁזֵדוּנוֹת נְעִשִׂים
 כְּזִכְיֹת²¹, עבודה שאמנם איננה הסדר הרצוי מלכתחילה שהרי בוודאי

(14 זכריה ו', יב. 15) מדרש תהלים צב, א. 16) בשלח א, א. 17) איוב יא, ו. שמור פמו', א. הנסמן בהערה הבאה. 18) ראה אוה"ת שמע"צ ס"ע א'תשעט ואילך. וראה ד"ה ביום השמע"צ תשמ"פ ב"ג (סה"מ מלוקט ע' סדר-ססה). וש"נ. 19) קהלת ז, כט. 20) ע"פ נוסח תפילת מוסף. 21) יומא פו, ב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

42 דְהִינּוּ שְׁאֵפִילוּ דְרַגְתָּ הַיְכוּלַת שְׁלָהֶם, שֶׁל הַצְדִיקִים שְׁעַל זֶה
 43 כְּתָב הַרְמַבְ"ם בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה²⁶ "רְשׁוֹת לְכָל אָדָם נִתְּוָה"
 44 כּו', הֵינּוּ שֶׁלְכָל אָדָם יֵשׁ בְּחִירָה חוֹפְשִׁית הָאֵם לְבַחֵר בְּטוֹב אוֹ לְהִפָּךְ,
 45 הָרִי גַם בְּזָה עִם כּוֹחַ הַבְּחִירָה שֶׁהוּא כּוֹחַ נַעֲלָה בְּיוֹתֵר וּמֵאִפְשֵׁר לְאָדָם
 46 לְבַחֵר בְּטוֹב נַעֲלָה בְּיוֹתֵר, אֵינְךָ
 47 יְכוּלִים הַצְדִיקִים לְהַגִיעַ לְדְרַגְתָּ
 48 בְּעֲלִי-תְשׁוּבָה, כִּינּוּן שְׁאֵינְךָ זֶה
 49 בְּעָרְכָם כָּלֵל, עֲבוּדַת הַתְּשׁוּבָה
 50 נַעֲלִית מַעֲבוּדַת הַצְדִיקִים לֵאמֹן שִׁיעוּר.
 51 וְלִכְן בְּגַלֵּל הַפַּעַר וּרְיָחוֹק הַעֵרֶךְ
 52 הַגְדוּל בֵּין עֲבוּדַת הַצְדִיקִים לְעֲבוּדַת
 53 בְּעֲלִי-תְשׁוּבָה, מֵהַ שְׁמִשִּׁיחַ
 54 עֲתִיד, כְּדַבְּרֵי הַזוּהַר, לְאַתְבָּא
 55 צְדִיקָא בְּתִיבְתָא²⁷, לְהִשִּׁיב אֶת
 56 הַצְדִיקִים בְּתְשׁוּבָה, הֵינּוּ שְׁגָם
 57 צְדִיקִים גְּמוּרִים תְּהִיָה לָהֶם
 58 מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה (אֵף שְׁלֹא
 59 הִתְהַ אֲצִלְם הַיְרִידָה וְכו'),
 60 שֶׁהִיא הַסִּיבָה לִכְן שְׁבַע-לִיתְשׁוּבָה
 61 יְכוּלִים לְהַגִיעַ לְעַבְדָּה כַּךְ כֵּן נַעֲלִית),
 62 הָרִי זֶה חֲדוּשׁ מִיּוֹחַד שְׁמִשִּׁיחַ
 63 יְחַדֵּשׁ וְאֵינּוּ קִיִּים כֶּתָּה, בּוֹמֵן הַגְלוּת,
 64 כִּינּוּן שְׁמִצְדָּ-עֲצָמָם לְלֹא הַחֲדוּשׁ
 65 שִׁיחֵדֵשׁ מִשִּׁיחַ וִיתֵן לָהֶם כּוֹחוֹת
 66 מִיּוֹחַדִּים לְעַבְדָּה זוֹ, אֵינְךָ זֶה אֲפִילוּ
 67 בִּיְכוּלַת הַצְדִיקִים.
 68 וְזֶהוּ "לָךְ-לָךְ" לְשׁוֹן שְׁמִרָה עַל
 69 שְׁתֵּי הַלִּיכוֹת גּו', דְּקָאֵי שֶׁמִּכּוּן עַל
 70 שְׁנֵי אוֹפְנֵי הַעֲבוּדָה שֶׁל
 71 הַתְּקַרְבוֹת הָאָדָם לְאִלּוּקוֹת
 72 דְּמִלְמַטָּה-לְמַעֲלָה כֹּאשֶׁר
 73 הַהַתְחַלָּה הִיא מִלְמַטָּה, מִצַּד הָאָדָם
 74 וּמִלְמַעֲלָה-לְמַטָּה, כֹּאשֶׁר
 75 הַהַתְחַלָּה הִיא מִלְמַעֲלָה, מִצַּד
 76 הָאִלּוּקוֹת, וְעַל-יְדֵי הַקְּדָמַת
 77 עֲבוּדַת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא הַהִקְדָּמָה
 78 וְהַהֲכָנָה הָרְאוּיָה לְהִלִיכָהּ זוֹ שְׁגָם
 79 זֶה עֲבוּדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֵן שֶׁל
 80 'כְּפִלִּים לְתוֹשִׁיחַ' נְרַמְזוּ בְּעֵנִין
 81 אוֹתִיּוֹת כְּפִולוֹת "לָךְ-לָךְ" פְּנִ"ל, שֶׁהָאוֹת כ' שֶׁהִיא אוֹת כְּפִולָה
 82 (מֵאוֹתוֹת מִנְצַפ"ךְ הַכְּפִלוֹת) וְרִמּוֹת לְעַבְדָּה בְּאוֹפֵן כְּפִול-עַל-יְדֵי-זֶה

1 שְׁמִלְכַתְחִילָה אֵין לְחִטּוֹא אֲבָל כֹּאשֶׁר עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה וְהוֹפְכִים 'דּוֹנוֹת', עֲבִירוֹת
 2 שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּמִידָה, לְזִכּוּיָהּ יֵשׁ בְּכַךְ חֲדוּשׁ מִיּוֹחַד, נַעֲלָה לֵאמֹן שִׁיעוּר, בִּיחֹס
 3 לְעַבְדָּה בְּדֶרֶךְ הַיְשָׁרָה, מוֹסְפִין¹⁹ כְּמוֹ קְרִבּוֹת מוֹסֵף שְׁבָאִים כְּהוֹסֵפָה
 4 וְחֲדוּשׁ מִיּוֹחַד עַל הַתְּמִידִין (שְׁזָהוּ עֵנִין "עֶסְקָא דְשַׁבְתָּא כְּפִולָה"
 5 הָאִמּוֹר בְּמִדְרַשׁ כְּפִשׁוּטוֹ, שְׁקָרְבֵן
 6 מוֹסֵף שַׁבְתָּ הוּא כְּפִולָה, שְׁנֵי
 7 כְּבָשִׂים, כְּפִולָה מִקְרִבֵן הַתְּמִיד שֶׁהוּא
 8 כְּבֵשׁ אֶחָד). וְהֵינּוּ, שְׁנוֹסֵף עַל
 9 הַזִּכּוּיָהּ סְתָם, שֶׁהִיא עֲבוּרַת
 10 הַצְדִיקִים, יִשְׁנֵן גַּם זִכּוּיָהּ שִׁישׁ
 11 בְּהֵם חֲדוּשׁ וִיתְרוֹן מִיּוֹחַד לְגַבֵּי 'זִכּוּיָהּ'
 12 סְתָם הַנַּעֲשׂוֹת עַל-יְדֵי הַפּוֹף
 13 הַזְדוּנוֹת, שְׁזִכּוּיָהּ אֵלּוּ שֶׁל
 14 'דּוֹנוֹת' שֶׁהִפְכוּ הַיּוֹת 'זִכּוּיָהּ' הֵן
 15 נַעֲלֹת שְׁלֹא בְּעָרְךָ²² לְגַבֵּי
 16 הַמַּעֲלָה שֶׁל 'זִכּוּיָהּ' סְתָם.
 17 וְזֶהוּ גַם הַתּוֹכֵן הַפְּנִימִי שֶׁל מֵה
 18 שְׁאֵמְרוּ רְבוּתֵינוּ ז"ל²³ בְּגִמְרָא
 19 בְּמִקּוֹם שְׁבַע-לִיתְשׁוּבָה
 20 עוֹמְרִים, צְדִיקִים גְּמוּרִים
 21 אֵינֵם עוֹמְרִים, וְעוֹד גִּירְסָא²⁴
 22 מִקּוֹם שְׁבַע-לִיתְשׁוּבָה
 23 עוֹמְדִין, אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים
 24 יְכוּלִים לְעַמֵּד בּוֹ, שְׁלִפֵי
 25 הַגִּירְסָא הִרְאֵנוּהָ הָרִי
 26 גְּמוּרִים אֵינֵם עוֹמְרִים, הָרִי הַחֲדוּשׁ
 27 שֶׁל בְּעֲלִי-תְשׁוּבָה הוּא לְפִי
 28 עָרְךָ הַצְדִיקִים, כְּלוּמֹר, יֵשׁ בִּינֵיהֶם
 29 יִחֹס כְּלִשְׁהוּ וִישׁ מִקּוֹם לְהַשׁוּאָה בֵּין
 30 צְדִיקִים לְבַעֲלֵי תְשׁוּבָה אֲלֵא שְׁאֵין
 31 הַצְדִיקִים עוֹמְדִים שָׁם (וִיתְרוֹן
 32 זֶה שֶׁל בְּעֲלֵי תְשׁוּבָה עַל צְדִיקִים הוּא
 33 בְּדוּמָה לְמַעֲלָה שֶׁל כְּפִלִּים בְּכַמּוֹת
 34 שְׁבוּדָאֵי יֵשׁ בְּכַךְ מַעֲלָה וִיתְרוֹן אֲבָל
 35 זֶהוּ יְתְרוֹן יִחִסִי וְעֵדִינִן יֵשׁ מֵהַ לְהַשׁוּת
 36 בֵּין הָאֶחָד וְהַשְּׁנַיִים), מֵה-שְׁאֵין-כֵּן
 37 לְפִי הַגִּירְסָא הַשְּׁנִיָּה 'אֵין צְדִיקִים
 38 גְּמוּרִים יְכוּלִים לְעַמֵּד בּוֹ, הָרִי
 39 הַבְּעַל-תְּשׁוּבָה נַעֲלָה מֵהַצְדִיק לֹא
 40 רַק בְּכַמּוֹת אֵלּא הוּא כְּסוּג אַחַר לְגַמְרֵי שְׁלֹא בְּעָרְךָ, לְלֹא כֹל יִחֹס
 41 וְהַשׁוּאָה שְׁלִכְן צְדִיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוּלִים לְעַמֵּד שָׁם²⁵,

(22) ראה תניא פ"ז. לקו"ש ח"י ע' 184 ואילך. לקו"ש ח"י ע' 110 ואילך. (23) ברכות לד, ב. (24) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד. וראה דקדוקי סופרים ברכות שם מכת"י בגליון. (25) ראה גם ד"ה מים רבים תשל"ח ס"ד (סה"מ מלוקט ע' ערה). לקו"ש ח"ט ע' 240 הערה 29. (26) רפ"ה. (27) ראה לקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש מה, א. שם נ, סע"ב. וראה זח"ג קנג, ב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 פועלים יחוד חיבור ושילוב של שתי העבודות דמלמעה-
2 למטה ומלמטה-למעלה, כמבואר לעיל באריכות הן לגבי העבודה
3 עצמה והן לגבי השכר על העבודה שיש בהם את שני האופנים כפי שהם
4 משתלבים ומתאחדים יחד וּכְדוּעַ²⁸ בתורת החסידות שְׁעַל-יְדֵי
5 הקדמת עבודת התשובה, הרי
6 למוד התורה וקיום המצוות
7 ("מעשים טובים") הוא
8 באופן מיוחד ולכן אמרו במשנה
9 'יפה שעה אחת של תשובה ומעשים
10 טובים', תשובה תחילה ואחר כך
11 מעשים טובים, כי על ידי ההכנה
12 וההקדמה של עבודת התשובה -
13 המעשים הטובים, לימוד התורה וקיום
14 המצוות. הופכים להיות מעשים טובים
15 ומאירים במיוחד, וְעַל-יְדֵי-זֶה שני
16 אופני ההליכה ועבודת התשובה
17 באים לקיום היעוד
18 "והתהלכתי לשון שמשמעו שתי
19 הליכות של הקדוש ברוך הוא
20 בתוכם" בתוך בני ישראל,
21 לעתיד-לבא, וכן מה שכתוב
22 לפני-זה²⁹ באותה פרשה, פרשת
23 בחוקתי, "ואולף אתכם
24 קוממיות", בשתי קוממות³⁰,
25 שגם זה הביטוי 'קוממיות'
26 שמשמעו שתי קוממות, רומז לשני
27 האופנים של 'הליכה'
28 דמלמעה-למטה ומלמטה-
29 למעלה³¹ המבוארים לעיל.
30 ויקים בנו כפשוטו הפסוק
31 'לך-לך מארצה וממולדתך
32 ומבית אביך, אל הארץ אשר
33 אראך', הליכה לארץ הקדש
34 בפשטות, ועד שיהיה גם קיום
35 האמור בהמשך הכתובים "ונברכו
36 בך כל משפחות האדמה"³²,
37 לעשות לו יתברך דינה
38 בתחתונים, לפעול שהעולם הזה הגשמי, העולם התחתון שאין תחתון
39 למטה ממנו, יהיה מקום ראוי להשראת השכינה ובפּרָט הפעולה בעולם

על-ידי עבודת הפצת המענינות של תורת החסידות, פנימיות התורה
חוצה, ובפּרָט ב'שנת הקהל', השנה שלאחר שנת השמיטה בה
קיימת המצוה של 'הקהל את העם, האנשים הנשים והטף' לבית המקדש,
ושנה זו, שנת תשמ"ח בה נאמר המאמר, היא 'שנת הקהל' שְׁעַל-יְדֵי-
זֶה³³ זוכים ל'תורה
חדשה"³⁴ שתתגלה לעתיד-לבוא
ולשמחה חדשה וכו',
ועושים לו יתברך דינה
בתחתונים כממור לעיל באפן
ד'לתקן עולם במלכות שד'
י"³⁵, והיתה לה' המלוכה³⁶,
כך שמלכותו של הקדוש-ברוך-הוא
בעולם היא בגלוי ובאפן
שלמעלה מפל מדידה
והגבלה, וכמו שכתוב³⁷
בנבואת זכריה פְּרֻזֹת ללא חומת
מגבילות תשב ירושלים, וכפירוש
ה'מצורת דוד' על הפסוק, שלעתיד-
לבוא ירושלים תהיה 'פרוזה', ללא
חומות, 'כאלו אין לה קצבה ומדה'.
היינו למעלה מהגבלות, וביתד עם
זה³⁸ הרי כפי שנאמר באותה נבואה
"אני הקדוש-ברוך-הוא אהיה לך
לירושלים גו' חומת אש"³⁹,
וכפירוש ה'מצורת דוד', 'רצה לומר,
ועם כל זה לא ידאגו מפחד האויב כי
פן יבוא בה הואיל והיא מבלי חומה,
כי אני אגן עליה מפני האויב כאילו
יהיה סביבה חומת אש שאין לקרוב
אליה' שְׁהֵם המציאות הזו של
'פרוזה מצד אחד ו'חומת אש' מצד
שני, היא חיבור של שני הפכים
חומה והערר חומה בנושא אחד,
בדוגמת מצות הקהל⁴⁰, שְׁזָה
שִׁיף לְכָל אֶחָד וְאֶחָד
מִיִּשְׂרָאֵל הַיּוֹשֵׁב תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת
תְּאֲנָתוֹ⁴¹, ויחד עם זה צריך להיות "הקהל את
העם, האנשים והנשים והטף"⁴², שְׁהֵם גַּם-כֵּן
תְּאֲנָתוֹ⁴¹, התאנה הפרטית שלו, ויחד עם זה צריך להיות
"הקהל את העם, האנשים והנשים והטף"⁴², כולם ביחד,

(28) ראה לקו"ת מטות פב, א. שמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג. ד"ה שיר המעלות שנה זו. ועוד. (29) בחוקתי כו, יג. (30) ב"ב עה, א ובחדא"ג מהרש"א שם. סנהדרין ק, א. (31) ראה אמרי בינה שבהערה 7 פפ"ט. אוה"ת שבהערה הנ"ל ע' תרגו. (32) פרשתנו (לך-לך) יב, ג. (33) ראה אגה"ק דהבעש"ט - נרפסה בכש"ט (הוצאת קה"ת) בתחילתו. ובכ"מ. (34) ראה ויק"ר פי"ג, ג. (35) ב"ועל כן נקוה לך". (36) עובדי"א, א. כא. (37) זכרי' ב, ת. (38) ראה סד"ה צדקת פזורנו במאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ע' תתקצח ואילך. ועוד. (39) זכרי' שם, ט. (40) ראה גם בשיחות שלפני המאמר. (41) לשון הכתוב - מ"א ה, ה. מיכה ד, ד. (42) ויילך לא, יב.